

Україна – Польща: важкі питання: Матеріали IV Міжнар. семінару істориків “Українсько-польські відносини під час Другої світової війни”. – Варшава, 8–10 жовт. 1998 р. – Варшава, 1999. – Т. 4. – С. 109–121. 19. *Armia Krajowa w dokumentach: 1939–1945: W 6 t. – T. II. Czerwiec 1941 – kwiecień 1943.* – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1990. 20. *Partacz Cz. Próby porozumienia polsko-ukraińskiego na terenie kraju w czasie II wojny światowej // Polska – Ukraina: trudne pytania.* – Т. 6. *Materiały VI międzynarodow. seminarium historycznego “Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej”.* Warszawa, 3–5 list. 1999 r. – Warszawa, 2000. – S. 17–52.

УДК 94(477)“1939/1945”(06):930.22

С.О. Лісіна

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних та соціальних наук

ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ ОУН ВОЄННОГО ПЕРІОДУ 1939–1945 рр. (ДОКУМЕНТОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ)

© Лісіна С.О., 2005

Подано типологічну класифікацію офіційних документів на основі матеріалів Організації Українських Націоналістів за період 1939–1945 рр.

It was given typological classification of official documents on the basis of materials of the Organization Ukrainian Nationalists for the period 1939–1945.

Еволюція взаємостерпимості, задекларована президентом В. Ющенком з нагоди святкування 60-ї річниці завершення Другої світової війни, мусить привести нас до національного примирення і розуміння універсальної єдності українського народу. Для цього вкрай необхідне повне без застережень знання своєї історії. Цій справі має прислужитися точне і, за можливість, повне відтворення офіційних документів ОУН. Водночас це дасть можливість показати зміст та еволюцію української самостійницької думки, юридичні форми її документального вияву. Ми розуміємо, що значна частка офіційних матеріалів організації знаходиться в закордонних сховищах. І описати та вивчити їх – це справа не одного року. Тому підготовлена праця не претендує на вичерпність, але вбачає своїм завданням подати опис публікацій та документних фіксацій офіційних свідчень діяльності ОУН воєнного періоду. Що ж таке офіційний документ з огляду документознавства і яка його типологічна характеристика? Які саме офіційні документи приймалися та видавалися керівними органами ОУН за період Другої світової війни?

Окремі аспекти цієї проблеми вже знайшли своє відображення як в історичній, так і в документознавчій літературі. Зокрема – це історичні праці В. Сергійчука [16, 17], Ю. Киричука [13], В. Косика [14, 15], В. Трохимовича [18], О. Кентія [12] та інших сучасних істориків. Інтерес дослідників становили окремі напрямки діяльності ОУН, з огляду на які давалась характеристика офіційних джерел організації. Але комплексного дослідження офіційних документів Організації Українських Націоналістів цього періоду бракує. Це і буде метою дослідження.

В документознавстві ж питання офіційних видань піднімались у працях Г. Шведової-Водки [7–9], Н. Кушнарєнко [6], С. Кулєшова [3–5], Ю. Столярова [10], М. Хойнацького [11] та ін. Це – комплексні дослідження, які характеризують документ в цілому, його типологічні ознаки та функціональні, визначають основні види та структуру побудови. Разом з тим, поза увагою дослідників залишилися аспекти дослідження офіційних видань як типу на прикладі конкретної організації.

На сьогоднішній день в багатьох дослідженнях та офіційних документах (“офіційне видання – це видання матеріалів інформаційного, нормативного чи директивного характеру, що публікується від імені державних органів, відомств, установ чи громадських організацій”) [1, с. 3; 2, с. 5] поняття “офіційний” трактується як “державний”. А також “офіційний документ – документ виданий урядовою установою; повідомлений, оголошений урядовою установою; який надходить від уряду, урядової установи або службової особи” [19, с. 691]. Тобто, говорячи про офіційні документи ОУН, ми наголошуємо на значущості цієї організації як в історії України взагалі, так і в аспекті державотворення зокрема.

Ознака офіційності цих видань обумовлена органом, що їх видає, і відображається на характері інформації самого видання. Тому офіційні видання слід розуміти як твори друку, що публікуються від імені державної установи, громадської організації, відомства, високої посадової чи урядової особи, призначені для повідомлення, орієнтування чи інформування в офіційній сфері спілкування, і як такі, що не мають характеру припису чи наказу, але мають юридичні повноваження. Їх функціональне призначення – вводити в дію і розповсюджувати встановлені, тобто затверджені відповідними органами норми і вимоги в царині суспільно-політичного життя, а також науки, культури, виробництва тощо.

Утворивши сукупність творів друку – офіційну літературу, необхідно (для обґрунтування такого типу видань) визначити тип цієї літератури. Виділення великого масиву видань у самостійний тип літератури здійснюється на основі типологічних ознак: цільового призначення, читацької адреси, характеру інформації.

Цільове призначення як соціальна функція, що направлена на розв’язання завдань суспільної практики, є основним типологічним принципом. Поклавши в основу цей принцип, можна сформулювати наступне: офіційна література – твори друку, що історично склалися у сукупність і об’єднані спільністю соціальної функції і предмета. Важливість цієї літератури для суспільних та державних інтересів дає змогу їй зайняти відповідне місце у схемі класифікації літератури.

Для утворення типологічних схем з більш чи менш стабільними видами видань як ще однієї ознаки використовується читацька адреса. Однак випуск офіційних видань зумовлено насамперед не задоволенням запитів читачів, а інтересами держави чи організації. Тобто перевага в розробці офіційного документа належить автору (державі, організації, відомству) і оберігається ним. Читачі, зазвичай, виступають виконавцями тих чи інших приписів.

Тому ознакою, за якою диференціюються всі офіційні видання на види, є характер інформації, а точніше – ступінь нормативності видання, бо всі офіційні видання мають різні категорії норми права. За якість такого критерію приймається інколи спосіб викладу інформації, місце видання документа, його назва, офіційний рівень органу чи посадової особи, що підписала документ.

Отже, постає питання про ознаку, з одного боку, характерну для всіх видань, з другого, – вона має специфічні відмінності для кожного виду видання. Ступінь нормативності документа визначається масштабністю сфери його дії. Згідно з основними ознаками виділяються такі види офіційних видань: *нормативно-правові, нормативні по стандартизації, нормативно-інструктивні*. Визначаючи тип „офіційне видання” та основні його види, відзначимо дискусійність проблеми типології. Г.М. Швецова-Водка [20, с. 20–21] ділить їх на політичні першоджерела та правові за соціальним призначенням. До політичних джерел віднесемо фіксовану ідеологію, говорячи про яку, знаходимо її вираження в програмах партій, деклараціях, офіційних виступах партійних лідерів і подібних їм документах, що утворюють особливий вид літератури. Специфічним способом відображення політичної свідомості є політичні ідеї, сформульовані як конкретні програми політичної боротьби.

В подальшій деталізації офіційних джерел можна виділити жанри документів. І знову ж таки, для визначення жанру видання необхідно дати характеристику комплексу ознак: структурою документа, стилем викладу матеріалу, обсягом документа тощо, що відбувається всередині типу

літератури. Перелік жанрів не можна вважати точно визначеним і завершеним. За особливостями внутрішньої форми: обсягу, структури, стилю викладу матеріалу; цільовому та читачькому призначенням розглянемо такі жанри документів: **програма (партії, руху, організації), статут, заява, відозва, доповідь керівника організації, резолюція, постанова; закон, указ, наказ, конституція, постанова, розпорядження, державний стандарт, технічні умови, правила, положення.**

Отже, диференційовано використовуючи типологічні ознаки, можна розробити логічно витриману модель типології офіційних видань: тип літератури – вид видання – жанр видання.

Характеризуючи окремих документ з погляду теорії класифікації як методу пізнання, ми можемо прослідкувати його ознаки та особливості як часткового у загальній схемі, і визначити тип загального поняття. Наприклад: ідеологія партії чи об'єднання, їх політичні засади, як правило, формуються у вигляді програми. “Програма – ідейний напрямок, політична платформа, якою керується яка-небудь організація, партія, яесь товариство, якийсь друкований орган або окремих політичний, державний, суспільний діяч” [19, с. 966].

До офіційних політичних та правових першоджерел ще відносяться такі документи, як маніфест, заява, постанова, відозва, комунікант, вказівка, розпорядження, акт, універсал, декрет, меморандум, нота, звернення, ухвала, рішення, закон, наказ, інструкція, указ, положення, правила тощо.

Згадані жанри офіційних документів не можна вважати повними і остаточно визначеними. Аналіз діяльності окремих організацій, установ, політичних партій та громадських об'єднань свідчить про постійний ріст, зміну та перейменування офіційних джерел їх діяльності. Традиційно визначені офіційні документи набувають не тільки наукового значення, але й суто практичного. Тобто – маючи систему офіційних першоджерел організації (в даному випадку – це ОУН), полегшується процес подальшого вивчення її місця та ролі в суспільному процесі.

З початком Другої світової війни 1 вересня 1939 року ОУН висловила свою позицію за допомогою офіційного документа – **інструкції** “Національної Пресової служби”, які були направлені редакціям націоналістичних газет в усіх країнах світу. В них зазначалось: 1) українські визвольні змагання мають власну мету і на них не може вплинути ніяка міжнародна ситуація; 2) ОУН виступить лише тоді, коли для цього буде “найдогадніша хвилина”, негайний виступ з початком війни був би на користь „сторонніх сил”; 3) українські визвольні змагання, спрямовані проти Москви, є фактором міжнародного значення; 4) боротьба за визволення “сорокап'ятимільйонної нації” не може бути легкою, ОУН чекають у найближчому часі “важкі удари” [43, с. 454].

Розрив революційної ОУН, що росла в боротьбі на українських землях, з еміграційним ПУН-ом став неминучим. Причини, котрі привели до розколу ОУН зі сторони С. Бандери, називались як вимога “планування революційно-визвольної протибільшовицької боротьби не зв'язувати з Німеччиною, не узалежнювати її від німецьких воєнних планів” [44, с. 439], і друга причина – поповнення Проводу його прихильниками та виведення зі складу ПУН Я. Барановського і О. Сеніка-Грибовського.

Офіційна точка зору мельниківського ПУН на причини розколу вказує на прагнення Бандери форсувати всенародне повстання в Україні, яке без внутрішньої кризи і дійової допомоги іззовні приречене на невдачу і призведе до багатьох жертв.

“Акт з дня 10 лютого 1940 року” був прийнятий членами Крайової Екзекутиви ОУН одногосно. Сім пунктів акта вказують на нехтування націоналістичними методами праці власне еміграційного ПУН та неможливість зміни цього стану звичайним організаційним порядком, тому добро Української Національної Революції вимагає віддати кермо ОУН у руки Степана Бандери. “Про нашу правду свідчитиме наша боротьба” [27, с. 118–119]. Мельник запропонував переговори. 16 червня 1940 року внутрішньо-організаційна комісія передала Мельникові як Голові ПУН і Бандері як Голові Революційного Проводу ОУН для погодження такі **рекомендації**: 1. Засадничі справи. 2. Справи перехідного періоду. 3. Біжучі справи. В них наголошувалось про вирішення спірних справ тільки Збором Українських Націоналістів, вирішення внутрішнього конфлікту здійснювати через Юридичну Комісію.

Офіційний документ – **маніфест** ОУН, прийнятий у грудні 1940 року, говорить про політичну платформу організації, яка є найважливішою силою в боротьбі проти всіх окупантів, – як німецьких, так і більшовицьких. Маніфест констатує існуючий лад та визначає основні напрямки боротьби. Проти чого боремося: “проти пониження людини в її праці та в її хаті, проти поголовного ожебрачування громадян, проти злочинного облуплювання дітей та молоді...”, та за що: “за гідність і свободу людини, за право визнавати одверто свої переконання, за свободу всіх віросповідань...” [34, с. 22], віримо і знаємо, що шляхом Української Національної Революції та збройних повстань здобудемо Українську Державу. З метою створення широкої бази боротьби за самостійну Україну у цьому маніфесті Провід кликав під свої прапори “воjakів усіх бувших українських армій, усіх козаків, стрільців, запорожців і гайдамаків, усіх українських повстанців, усіх українських політв’язнів і засланців”, “усіх українських комуністів, членів і прихильників націоналістичної опозиції”, “усіх українських комсомольців-націоналістів”, “членів і прихильників усіх бувших українських партій” [41, арк. 104].

Другий Великий Збір ОУН (Краківський) у квітні 1941 року проаналізував усі аспекти конфлікту в ОУН і прийняв односторонню таку постанову в цій справі: **Постанови в справі диверсії полк. А. Мельника** [34, с. 45–47]. *II. Великий Збір Організації Українських Націоналістів, розглянувши діяльність Організації Українських Націоналістів від хвилини смерті сл. п. Вождя Євгена Коновальця, це є від 1938 р. до II Великого Збору Організації Українських Націоналістів, це є до 1941 р., стверджує наступне:.. 9. Полк. А. Мельник опинився на чолі ОУН в нелегальний спосіб, всупереч виразним приписам Устрою ОУН, які правом покрикування Голови ПУН наділюють одинокі і виключно Збір Українських Націоналістів, а не Вужчий Провід Українських Націоналістів.*

Щоб краще зрозуміти таку постанову Другого Великого Збору, звернемося до статуту ОУН 1929 року.

VII. Розділ 1. Законодавчим органом ОУН є (Великий) Збір Українських Націоналістів.

2. Членами Збору є всі Секретарі Округ чи Держав, усі Провідники Країв чи Теренів, усі члени проводу, всі члени Суду, Головний Контрольний і всі члени ОУН, що виконують ті чи інші самостійні завдання.

VIII. Розділ 1. Виконавчим органом ОУН є Провід Українських Націоналістів.

2. Провід складається з Голови, якого покликає Збір, і вісьмох членів, яких, на пропозицію Голови, затверджує Збір.

Як бачимо, п.2 розділу VIII виразно говорить про те, що Голову Проводу ОУН вибирає Великий Збір ОУН. Ніде в статуті немає щонайменшої згадки про якийсь таємне призначення діючим Головою Проводу свого наступника на випадок своєї смерті. Не було також в устрої ОУН “Вужчого Проводу ОУН.” Організаційно-правові основи постанов Краківського Другого Великого Збору ОУН в квітні 1941 року були: а) про “фальшивий” заповіт Є. Коновальця; б) незаконність проголошення “Вужчим Проводом ОУН” когось Головою; в) визнання Римського Другого Великого Збору ОУН недійсним.

Під кутом означених подій Великий Збір ОУН виносить свої **постанови**:

– **Програмові** говорять про стан діяльності організації; напрямки боротьби – за Суверенну Соборну Українську Державу, проти комуністичної неволі та поділу людей на класи: *1. Організація Українських Націоналістів визнає, що боротьба за силу й добро української нації є основою нашого світогляду; усесторонній розрив, сила, здоровля й добробут українського народу – це наша найвища ціль. 10. ОУН іде в боротьбі за здійснення заповіту Великого Пророка України – Тараса Шевченка, революційним шляхом Коновальця, шляхом Святослава, Володимира Великого, Хмельницького, Міхновського й Петлюри, шляхом боротьби за славу й велич Золотого Тризуба* [34, с. 27–30].

– **Політичні** мали гасло: “Свобода народам і людині”; боротьба українського народу проти московського імперіалізму, проти насильницької колгоспної системи; за всебічну опіку над робітниками; проти опортуністичних партій та емігрантських груп.

– **Військові** вказували на необхідність організації власної військової сили; створення Військового Штабу Української Армії; виховання та вишкіл військових фахівців [34, с. 37–38], [42, арк. 193–194];

– **Вишкільно-виховні** ставлять завданням виховувати повний тип суспільно-політичного активіста, тобто світоглядне формування й освіта, політична свідомість та знання;

– **Пропагандистські** діляться на пункти: протимосковська пропаганда для українців в Україні та для всього поневоленого населення, пропаганда для українців поза московською займанщиною, пропаганда для поневолених Москвою народів, закордонна пропаганда для чужинців [34, с. 24–45].

II ВЗ ОУН визнав символ “загальнонаціональний тризуб Володимира Великого у формі, введеної Центральною Радою”, затвердив прапор “чорної і червоної краски”, організаційний привіт: “Слава Україні!” – “Героям слава”.

Крім основних документів, що підготовлені ВЗ ОУН, розглянемо травневу **інструкцію** “Боротьба й діяльність ОУН під час війни” 1941 року. Документ займає 75 сторінок машинописного тексту і складається із шести розділів: А.) Загальні напрямки; Б.) Політичні вказівки [34, с. 48–57]; В.) Військові інструкції [46, арк. 18]; Г.) Інструкції на перші дні організації державного життя; Е.) Інструкції Службі безпеки; Є.) Пропагандистські вказівки. Це був перший детальний документ, призначений для внутрішньо-організаційного користування, який розкриває основні плани керівництва ОУН(Б), спрямовані на виборювання та утвердження національної державності. **Політичні вказівки** говорили про те, що ОУН використає війну з СРСР для розгортання боротьби за Суверенну Соборну Українську Державу, для прискорення її здобуття. Тут вимальовувались завдання ОУН у разі війни, плани побудови Української Держави та відношення ОУН до питання державної влади, а також висвітлювалась діяльність ОУН як політичної організації. *“III. 3. Держави, які ведуть боротьбу з Москвою і не ставляться вороже до України, трактуємо як природних союзників. 4. Основною передумовою того є визнання і пошанування з боку тих держав суверенності і соборності України та дійсно позитивне відношення до української державності. 5. Дальше відношення України до тих держав залежатиме від того, як вони будуть трактувати і шанувати права і життєві вимоги України”.* **Військові інструкції** конкретизували постанови II ВЗ ОУН з питань військової справи, де наголошувалось “головне військоve завдання ОУН. Це підготувати наші організаційні військові кадри так, щоб вони змогли у вирішальний момент: 1) повести певні бойові акції; 2) зорганізувати повстання широких мас та опанувати і підпорядкувати одному центру відрухові виступи (мас і червоноармійців); 3) керувати військовими діями повстанських загонів; 4) допомагати проводу перебрати і організувати владу (адміністрацію й інші ділянки національного життя) на місцях; 5) організувати армію, міліцію та інші організації [46, арк. 18].

22 червня 1941 р. почалася німецько-радянська війна, а 23 червня 1941 року німецькому уряду подано **меморандум** [31, с. 25–35] ОУН. Документ не залишав жодного сумніву, що український народ співпрацюватиме з Німеччиною тільки при визнанні нею Соборної Української Держави. *Хоч населення України вітатиме німецьке військо як визволителів, ця прихильна настанова може незабаром змінитися, якщо Німеччина не прийде з метою відновлення Української Держави...*

Ярослав Стецько у своїх споминах пише: „На основі аналізу фактів немає ніяких даних на те, що німці сприятимуть нашій державності, теж немає підстави припускати, що нам вдасться проголосити відновлення державності як центральний акт в столиці України – Києві. Отже мусимо центрально діяти у Львові...” [37, с.180].

Отже, у Львові 30 червня 1941 року зібрались Українські Національні Збори, які проголосили відновлення Української Самостійної Держави та схвалили ініціативу ОУН, покликавши Українське Правління з Ярославом Стецьком. Два акти – **Державний Акт** [35, с. 83], [31, с. 239–240] та **Пастирський Лист** [34, с. 57–59] стали виявом волі українського народу. Акт проголосив

відновлення Української держави, ОУН закликала не скласти зброї, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада з Національним Урядом в Києві. Бандерівці в той час ще орієнтувались на Німеччину, про що свідчить третій пункт акта: “Новопостаюча Українська Держава буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною Великою Німеччиною...” [35, с. 83]. Пастирський лист митрополита Андрея Шептицького визнав рішення Народних Зборів Історичною Подією і закликав народ до послуху владі (“солідарністю, совісним сповненням обов’язків докажіть, що ви дозрілі до Державного Життя”) та благословив український народ. На зборах було прочитано **декрет**, яким призначено Ярослава Стецька головою Державного Правління України. Склад уряду був коаліційним і вже з перших днів свого існування почав налагоджувати суспільно-громадське та культурно-освітнє життя м. Львова.

14 серпня 1941 року Провід ОУН подав німецькому урядові **меморандум** [36, с. 35–43] у справі акта 30 червня, який говорив: “Український народ бореться за незалежну державу. Ця боротьба ґрунтується на зовнішньо-політичній концепції перебудови Східної Європи. Питання Акта 30 червня 1941 року має для української політики принципове значення та далекосяжні наслідки”.

Меморандум, підготовлений полк. Мельником у 1941 році до Гітлера, також намагався проілюструвати ворожу політику німецького райху проти України і уклінно просив її змінити. Підписали його митрополит А. Шептицький, проф. М. Величківський, А. Ливицький, ген. Омелянович-Павленко, гол. ПУН полк. А. Мельник.

В листопаді 1943 року було здійснено консолідацію сил в боротьбі проти більшовизму та фашизму. Відбулася організована Проводом ОУН і головним командуванням УПА Перша Конференція Поневолених Народів Східної Європи й Азії. Конференція прийняла **постанови, резолюції, декларацію, відозву**.

Боротьба ОУН входить у новий етап.

Покликаний Другим Великим збором ОУН Військовий Штаб Української Армії в квітні 1941 року при посередництві сотн. Ярого організував два курені “Дружин Українських Націоналістів”. Членами ДУН стало 600 членів ОУН, де північним куренем “Нахтігаль” керував Р. Шухевич, а південним – “Ролянд” – Є. Побігущий. “Нахтігаль” під командою Р. Шухевича брав участь у проголошенні відновлення Української держави.

Гітлерівська Німеччина відмовилась визнати незалежну Українську Державу; було заарештовано Українське Державне Правління, Степана Бандеру; Галичину прилучено до “генерал-губернаторства Польщі”; Закарпаття подаровано Мадярщині; Буковину Румунії. В цій ситуації від імені обох частин ДУН було вислано **протест** до Головної Команди німецької Армії та повідомлення про неможливість подальшої співпраці з німецькою армією. У відповідь прийшло доручення повернути обидва курені з фронту до Німеччини. Спеціальний **меморандум** [38, с. 55], підписаний усіма членами Українського легіону, виразно ілюструє його характер як української військової частини, яка склала присягу на вірність тільки Українській Державі.

У квітні 1942 року збирається Друга Конференція ОУН. **Постанови** [34, с. 61–74] цієї конференції насамперед політичні, хоча приймаються організаційні, вишкільні, пропагандистські. Свою політику ОУН будує на творенні й розбудові власних революційно-політичних і військових сил, де за основу береться цілісність Українських Земель, а також “піднесення політичної активності мас шляхом розгортання боротьби за Українську Державність та зацікавлення справами Осередніх і Східних Українських земель” [28, арк. 5]

Цього ж таки року, 14–15 серпня у Києві відбувся скликаний ОУН Всеукраїнський з’їзд Українських Самостійників. Після **доповіді** на З’їзді було стверджено, що ОУН є єдиною організацією революційної визвольної боротьби українського народу, тобто з’їзд висловив своє моральне визнання ОУН.

III Конференція ОУН Самостійників Державників (ОУНСД) відбулась 17–21 лютого 1943 року, окресливши сучасне міжнародне становище воюючих сторін та України, а також стан організо-

ваних політичних сил та роль ОУН. **Постанови** [34, с. 74–89] конференції вказували на дві ситуації: а) сучасне міжнародне становище воюючих сторін; б) ситуацію на українських землях і стан політичних сил.

III Надзвичайний Великий Збір ОУН, що відбувся 21–25 серпня 1943 року, прийняв **постанови**. I. Частина – **програмові постанови** – вказує на основні напрямки боротьби та визначає державний лад і соціальний порядок Української держави. II. Частина – **політичні постанови** – говорить про міжнародну ситуацію, про внутрішній стан на українських землях, мету та методи і форми боротьби, а також ставлення до територіально-політичних змін на українських землях.

На Зборі була заслухана **звітна доповідь** “Два роки боротьби” [34, с. 90–103], яка показала становище України у воєнні роки та діяльність ОУН у цей період. В доповіді підкреслено суть німецького гітлеризму та московського більшовизму на українських землях, показано результати організаційної роботи ОУН. Дві основні справи цього періоду було зроблено задовільно: протидія вивозу громадян до Німеччини на каторжні роботи та грабунку хліба. Також говорилося про нове піднесення народних мас та їх активність у боротьбі. *Запахом духом революції*. На Поліссі і Волині виступили перші збройні відділи УПА, 12 областей України стали на шлях збройної боротьби проти окупантів. Стосовно програми, то висунуто три основні питання – питання нації, суспільності й держави. А ще головним питанням Великий Збір мусів поставити питання нової більшовицької окупації українських земель, з якою мусить боротися кожен українець. Основним же завданням ОУН на сьогодні є ліквідація партійних спорів та всеукраїнське об’єднання.

Змінюється і вибудовується нова тактика боротьби ОУН (б) з нацистами з огляду на жорстокий терор фашистів щодо українських самостійницьких сил. Про це свідчить **наказ** провідника ОУН (б) Миколи Лебеда, який закликав об’єднувати сили до боротьби з окупантами. “Німецький окупант не бачить, що своєю безглуздою політикою поневолення, насильств і мордерств веде до своєї катастрофи” [28, с. 3]. А в грудні 1942 року Крайовий Провід ОУН(Б) видає **наказ** переорганізувати дрібні збройні відділи самооборони у повстанську армію [30, арк. 55]. Кінець 1942 року став тим моментом, коли бандерівці взяли курс на збройну антифашистську боротьбу, створення регулярних збройних сил на Поліссі і Волині із відділів самооборони у бойові загони УПА. В **інструкції**, що її подано провідному активі ОУН ще перед початком німецько-радянської війни, наголошено політичний бік боротьби, а не військовий. Проте та сама інструкція наказувала творити невеликі військові загони і з’єднання та нагромаджувати засоби бойового характеру.

14 жовтня 1942 року частини УНС – Української Народної Самооборони – переформовуються в Українську Повстанську Армію. Варто порівняти офіційні ствердження й декларації УПА, “Політичні засади УПА”, “За що бореться УПА” з постановами Великих Зборів та конференцій ОУН, щоб переконатись, що ідейно і політично УПА та очолена Бандерою ОУН є ідентичні.

Декларація “За що бореться Українська Повстанча Армія (УПА)? була видана від імені УПА в серпні 1943 року та вказувала на основні ідеї і програмові завдання революційної боротьби [21, с. 162–163], [27, с. 313–316], [40, с. 17–21].

Організаційна структура УПА показувала схему організації і дії керівних органів [40, с. 3–16]. Передусім мова йшла про територіальний поділ, що забезпечував єдність всього руху та оперативність відділів. Керівними органами УПА були штаби (Головний Військовий Штаб, крайові військові штаби, військові штаби воєнної округи), курінь та загін, самооборонні відділи. В структурі також говорилося про озброєння, зв’язок та школи УПА. **Присяга** вояка УПА була затверджена УГВР і введена наказом ГВШ ч.7 з 19 липня 1944 року [40, с. 21–22].

Політична декларація УПА “За що бореться визвольно-революційна Українська Повстанська Армія” була прийнята у вересні 1943 року. В ній викладено ідеї та програмні завдання УПА. “*Ми українські націоналісти, боремось за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі.*” Для цього в декларації вказано програмові питання боротьби за

основні свободи та проти “визволителів”. Наголошено також, що політичну силу організовує ОУН, а військову силу становить визвольно-революційна Українська Повстанська Армія (УПА). Підписано декларацію – “Провід ОУН (Самостійників)”.

Основними документами УПА були **накази, інструкції, вказівки, звернення та заклики**. Накази командування УПА (пізніше: командування УПА-Північ) стосувались праці військових штабів, встановлення військових ступенів та військових відзначень, організації радіозв'язку, зберігання військових таємниць, тактики боротьби, організації вишколів та ін. питань військової діяльності. Підписував **накази** шеф військового штабу та командир УПА. Звернені вони були до військ УПА, командирів груп, командирів, комендантів і всіх сільських самооборон. В серпні 1943 року була видана **інструкція** “Самооборона”, яка чітко вказувала на способи оборони села від німців, більшовиків, поляків. Ключові моменти інструкції включали розвідку та зв'язок, план оборони, визначення оборонців, обов'язки коменданта села, а також подавались пояснення до інструкції. **Постанова** Проводу ОУН(Б) від 8 січня 1944 року говорить, що основним завданням повстанців є зведення втрат до мінімуму, забезпечення їх зброєю та розвиток інтенсивної антибільшовицької пропаганди [33, арк.5]. **Звернення** “Бійці і командири Української Повстанської Армії” [40, с. 133–135] вказувало на остаточний розгром гітлерівської Німеччини, але наголошувало, що в Україну вернувся ще гірший окупант – Росія. Тому священним завданням українських повстанців є тримати зброю в руках разом із воюючими проти Сталіна масами і новими методами боротьби дати ворогові відсіч. Підписав звернення у травні 1945 року гол. командир УПА Тарас Чупринка.

Також низка **інструкцій, наказів, звітів, розпоряджень та листівок** видавалась від імені Служби безпеки ОУН(Б) як структури, що зосередила в собі функції кримінальної та політичної поліції, розвідки та контррозвідки. **Інструкція** для СБ ОУН(Б) від серпня 1942 року займає тринадцять друкованих аркушів і складається з п'яти розділів: “Суспільна безпека”, “Криміналістика”, “Судова медицина”, “Тюремництво”, “Доходження і слідство”. Ця інструкція була матеріалом для есбітських вишколів та курсів. Вона розкриває завдання і структуру розвідки, звертає увагу на важливість ведення не лише військової, але й політичної, економічної та промислово-технічної розвідки.

Доповнююча **інструкція** окружних керівників СБ на ЗУЗ від 28 грудня 1943 року на відміну від аналогічних інструкцій 1940–1942 рр. має принципово іншу структуру, що змінюють пріоритетні завдання СБ. Бандерівська спецслужба повинна була працювати в семи основних напрямках: 1. Внутрішня безпека Організації. 2. Розвідка проти комуністичного підпілля. 3. Розвідка проти німецької окупаційної влади. 4. Розвідка проти польського підпілля. 5. Розробка українських політичних течій та груп. 6. Збір інформації про події у сусідніх народів, у Західній Європі та в Азії. 7. Розслідування кримінальних справ [25, арк.1]. Як бачимо, на перший план виходять питання внутрішньої безпеки, боротьба з ворожою агентурою, а також розвіддільність проти більшовиків та німців.

Сплеск активності керівних органів СБ (підготовка інструктивних та директивних матеріалів) у вигляді наказів, інструкцій в 1944 році пояснюється появою в зоні впливу ОУН та УПА Червоної армії, а за нею і всього радянського державного апарату. Активна підривна робота НКВС змусила керівні органи СБ на початку липня 1944 року розробити чергову **інструкцію** про посилення конспірації: “Конспірація підпільника (короткі вказівки)”. Інструкція складена із семи невеликих розділів, які подають виклад найнеобхідніших правил конспірації у стосунках між підпільниками, між керівниками та підлеглими, при створенні конспіративних квартир, правила поведінки в дорозі, шифрування при листуванні та переховуванні важливої документації [26, арк.11–14].

Звернення Головного Командування УПА призначались воякам УПА та населенню різних національностей (азербайджанцям, вірменам, білорусам, росіянам, грузинам, татарам, узбекам) [24, с. 164–165, с. 168–169, с. 170–171]; [40, с. 103–125].

Вже восени 1943 року в складі Української Повстанської Армії було 15 національних куренів. Це дало поштовх до скликання першої Конференції Поневолених Народів Східної Європи і Азії, яка відбулась в Україні 21–22 листопада 1943 року. Конференція схвалила **постанови**, які вказали, що *імперіалізм як німецький, так і російський заперечують право народів на їх вільний політичний та культурний розвиток у самостійних національних державах, і це створює сприятливі умови для наростання революційно-визвольного руху серед поневолених народів. Політичним завданням конференція вважає створення спільного комітету народів Східної Європи і Азії, який виробить спільну лінію боротьби та у відповідний момент дасть гасло до одночасного повстання всіх поневолених народів. Перша конференція прийняла також окремі **постанови та відозву до братів і сестер поневолених народів, бійців червоної армії, чужонаціональних батальйонів при німецькій армії, працюючих інтелігентів** [42, с. 73–78].*

На завершальному етапі німецько-радянської війни та з огляду майбутнього порозуміння із сусідами уповноважені члени УПА звертаються до українського громадсько-політичного світу краю та еміграції з пропозицією створення ініціативного об'єднуючого комітету. Ініціативний комітет скликає Збори, що створюють Українську Головну Визвольну Раду.

Перший установчий збір УГВР відбувся 11–15 липня 1944 року на Самбірщині. Розглянувши внутрішнє та міжнародне становище України, делегати прийняли основні документи: тимчасовий **устрій УГВР**, який включав загальні основи, законодавчі положення Великого збору УГВР, повноваження президента і президії, генерального секретаріату, генерального суду та контрольної колегії [39, с. 3–9]; **платформу**, яка визначила цілі й завдання УГВР, основні ідейно-програмові принципи [39, с. 9–13]; **універсал** до українського народу, який вказував на керівну роль Визвольної Ради боротьбою українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу, за справедливий лад, за вільну працю, за розвиток національної культури, та закликав народ до боротьби за волю і свою державу [39, с. 14–16], та **присягу** вояка УПА. Присяга вояка УПА була запроваджена наказом Головного Військового Штабу від 19 серпня 1944 р., в результаті якої всі вояки УПА заприсягнули на вірність УГВР [40, с. 21–22].

Платформа та Універсал УГВР [32, с. 34–40] створені за ініціативою Головної Команди УПА.

Звернення Головного Командира УПА Тараса Чупринки в травні 1945 року до “Бійців і командирів Української Повстанської Армії” говорить про остаточний розгром гітлерівської Німеччини і внесок українських повстанців у перемогу. Але повернувся ще гірший окупант – Росія, яка готує для українського народу сибірську тайгу, Соловецькі острови, масові розстріли, палення сіл, штучні голоди та інші засоби. Тому в співдружності з іншими поневоленими народами маємо дотримати зброю в руках до моменту розвалу СРСР [40, с. 133–135].

Декларація проводу ОУН [34, с. 121–142] після закінчення Другої світової війни в Європі визначила ідейно-політичні основи організації, підвела підсумки імперіалістичної війни; показала імперіалістичне обличчя СРСР; англо-радянські суперечності; охарактеризувала фронт поневоленних і загрожених народів; дала характеристику становища в Україні; намітила подальші кроки боротьби. Самостійницька ОУН, Українська Повстанська Армія, Українська Головна Визвольна Рада – це ланки одного нерозривного ланцюга в процесі революційно-визвольної боротьби українського народу. Про це свідчать офіційні документи організації, в яких керівним і організуючим чинником була українська самостійницька ідея й боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу. Це розуміла і бачила Україна воєнної доби, це треба пам'ятати і розуміти в Україні сьогодні.

1. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Чинний від 1995-01-01. – К., 1995. 2. ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання видань. Терміни та визначення. – Чинний від 1995-23-02. – К., 1995. 3. Кулешов С. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / УДНДІАСД, ДАКККіМ. – 2000. – 162 С. 4. Кулешов С. Концепції документа як засобу соціальних комунікацій // Вісн. ХДАК. – Харків, 1999. – Вип. 1. – С. 38–47. 5. Кулешов С. Про базові поняття документознавства // Студії з арх. справи та документознавства / УДНДІАСД. – 1997. – Т. 2. –

С. 72–75. 6. Кушнарєнко Н.Н. Документоведєнє: Учебник для студ. вузов культури. – 2-є изд., перераб. и доп. – К., 2000. (Вища освіта ХХІ століття). 7. Швецова-Водка Г. Типологія докумєнта: Навч. посібн. для студ. ін-тів культури. – К., 1998. 8. Швецова-Водка Г. Функціональнє визначєннє докумєнта // Духовнє відроджєннє культури України: Традиції, сучасність: Матеріали і тези Міжнар. наук.-практ. конф. 16–18 трав. 1994 р. / РДІК та ін. – Рівнє, 1994. – С. 126–127. 9. Швецова-Водка Г. Значєннє поняттє “докумєнт” у докумєнтаційно-інформаційних науках // Культура України: Історія і сучасність: Респ. наук.-теорет. конф., 26–28 жовт. 1992 р.: Тези доп. / ХДІК. – Харків, 1992. – С. 324–326. 10. Столярєв Ю.Н. Класифікація докумєнта: Решєннє и проблемє // Книга: Исслед. и материалы. – М., 1995. – Сб. 70. – С. 24–40. 11. Хойнацький М. Основи стандартизації // Вісн. кн. палати. – 2002. – № 1. – С. 32–35; № 2. – С. 22–25; № 3. – С. 16–19. 12. Кєнтій А.В. Нариси історії ОУН (1929–1941 рр.) / ІАНУ. ЦДАГО України. – К., 1998. 13. Киричук Ю. Нарис з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. – Львів, 2000. 14. Косик В. Україна у Другій світовій війні у докумєнтах: 36. німєцьких архівних матеріалів (1942–1943) / Зібрав і упор. В. Косик. – Львів, 1999. 15. Косик В. Україна і Німєччина у другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 16. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни: Нові докумєнти і матеріали. – К., 1996. 17. Сергійчук В. Десять бурємних літ: Західноукраїнські землі в 1944–1953 рр.: Нові докумєнти і матеріали. – К., 1998. 18. Трофимович В.В. Історія військових формувань ОУН: (1939–1945). – Львів, 1994. 19. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170000 / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусєл. – К., 2003. 20. Швецова-Водка Г.М. Типологія книги: Навч. посібник / Рівнен. держ. ін-т культури. – К., 1999. 21. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Т. 1: 1920–1939 / За ред. С. Ленкавського. – Мюнхєн – Лондон – Нью-Йорк, 1968. 22. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Уклад. В. Яремко, О. Сліпушко. – К., 1998. 23. Словник іношомовних слів / Уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкаратута. – К., 2000. 24. Лебєдь М. УПА Ч. 1: Німєцька окупація України: Рєпринт. вид. – Дрогобич, 1993. 25. ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 233, арк. 1. 26. ЦДАВО, ф. 3833, оп. 1, спр. 230, арк. 11–14. 27. Мірчук П. Рєволюційний змаг за УССД: (Хто такі “бандєрівці”, “мєльниківці”, “двїй карі”). Т. 1. – Нью-Йорк – Торонто – Лондон: Союз Українських полїтв’язнів, 1985. – 222 с. 28. ЦДАВОВ України, ф. 3833, оп. 2, спр. 89, арк. 5. 29. Ідея і чин. – 1942. – № 1. – 1 лист. – С. 3. 30. ЦДАВОВ України, ф. 3833. – оп. 1, спр. 42, арк. 55. 31. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни: Нові докумєнти і матеріали. – К., 1996. – С. 313–316. 32. Українська Головна Визвольна Рада: Докумєнти, офіційні публікації, матеріали. Кн. 1. – Львів, 1992. – С. 34–40. 33. ЦДАВОВ України, ф. 3967, оп. 1, спр. 31, арк. 5. 34. ОУН в світлі постановє Великих Зборів, конференцій та інших докумєнтів з боротьби 1929–1955 р. – Б.м., 1955. – 371 с. (Бібліотека Українського Підпільника; Ч. 1). 35. Гаврилів І.О. Акт 30 червнє 1941 року – історичний етап відновлєннє української державності // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка. – 2001. – № 431. – С. 83. 36. Українська суспільно-полїтична думка в 20 столітті: Докумєнти і матеріали // Сучасність. – 1983. – Т. 3. – С. 25–35, С. 36–43. 37. Стєцько Я. 30 червнє 1941 року. – Торонто, 1967. – С.180. 38. Дружини Українських націоналістів в 1941–42 роках. – Мюнхєн, 1953. – С. 55. 39. Українська Головна Визвольна Рада: 36. докумєнтів за 1944–1950 рр. – Б.м.: ЗЧОУН, 1956. – 353 с. 40. Українська Повстанська Армія: 36. докумєнтів за 1942–1950 рр. Ч. 1. – Б.м.: ЗЧОУН, 1957. – 446 с. (Б-ка укр. підпільника; Ч. 6). 41. Українська Повстанська Армія: Бойові дії УПА за 1943–1950 рр. Ч. 2. – Б.м.: ЗЧОУН, 1960. – 440 с. (Б-ка укр. підпільника; Ч. 7). 42. Мірчук П. Українська Повстанська Армія: 1942–1952. – Мюнхєн, 1953. – 319 с. 43. На зов Києва: Український націоналізм у II світовій війні: 36. ст., спогадів і докумєнтів. – К., 1993. – С.454. 44. Бандєра С. Мої життєписні дані // Чайковський Д. Московські вбивці Бандєри перед судом. – Мюнхєн, 1965. – С. 439–445. 45. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 931, арк. 104–104а. 46. ЦДАГО України, ф. 3837, оп. 1, спр. 6, арк. 18–18 зв.